

DE TWEE WERELDEN VAN JAN LOMAN

Sietsje van der Hoek

Hoe is het in godsnaam mogelijk, zeggen ze wel eens tegen mij, dat jij je kunt afgeven met ruilverkavelingen. Het is net zoiets als met een burgemeester in oorlogstijd, antwoord ik dan. Zou ik niet op deze stoel bij het kadaster zitten, dan kwam er misschien wel een NSB-er op. Om de beelspraak maar even aan te houden. En ik heb toch wel wat kunnen doen, vind ik. Een voorbeeld? Nou, neem de ruilverkaveling Koningsdiep met het riviertje de Drait daarin. Marijnen was minister van Landbouw. Tijdens een werkbezoek kwam hij ook bij deze ruilverkaveling. Een dragline was bezig om net als met de Tjonger gebeurd is ook de Drait met zijn meanders om zeep te helpen. Een recht stuk, een bocht en dan weer een recht stuk. De heer minister zag het niet, maar ik wel. De volgende dag ben ik direkt gaan werken aan een nieuw bestek voor de rest van de Drait. Als ik nu van Drachten over de autoweg richting Heerenveen rijd, beleef ik er nog elke dag plezier aan. Aan de ene kant van de weg het verpeste stuk en aan de andere kant het riviertje met nog zoveel mogelijk de oorspronkelijke loop. Toch maar goed, denk ik dan, dat ik op die stoel zat om nog wat te kunnen redden'.

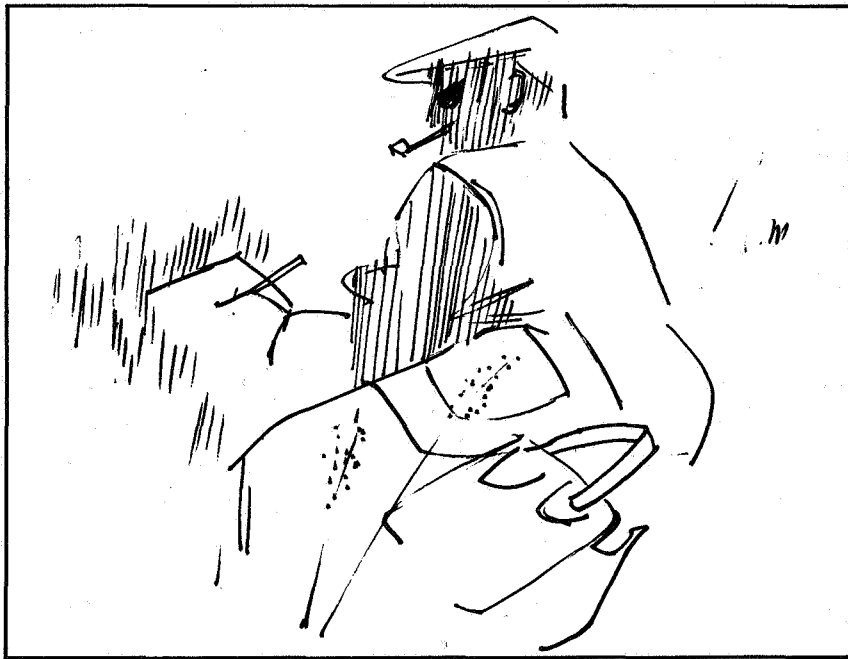
Jan Loman, landmeetkundige en beeldend kunstenaar. Geboren in 1918 in Bolsward als zoon van een vader, die begon als jongste bediende in bankzaken en opklom tot prokuratiehouder. 'Een man met wat je noemt een solide kijk op het leven. Toen ik van de middelbare school kwam en hem liet weten dat ik naar de Academie voor Beeldende Kunst in Amsterdam wilde, zei mijn vader: 'Daar krijg je van mij de centen niet voor, leer maar een fatsoenlijk vak'. En ik ging - heel ouderwets lijkt dat nu - met hem overleggen en het schoolrapport erbij halen. De wiskundecijfers waren goed en het werd dus landmeetkunde aan de TH in Delft. Tot op de dag van vandaag valt voor mij niet te

bepalen, of die keuze nou goed of verkeerd is geweest. Misschien had ik mij kunnen redden als beeldend kunstenaar. Mijn baan bij het kadaster is mijn broodwinning en geeft mij vrijheid om te experimenteren. Deze economisch ongebonden positie heeft mij altijd bescheiden gemaakt tegenover mensen die misschien wat routinematige werken leveren, maar die er wel het brood voor vrouw en kinderen mee moeten verdienen'.

Er kunnen nauwelijks Nederlanders zijn die nooit iets van het werk van beeldend kunstenaar Jan Loman gezien hebben. Hij is de man van de 'kentekens' van de Waddenvereniging, van de Werkgroep Eemsmond, van de Milieufederatie Groningen, van de

Milieuraad Drente, van de Werkgroep Noordzee en van meer.

'We woonden eind vijftiger jaren in Haren en kwamen in contact met John Stoel en Jan Abrahamse. De Waddenvereniging bestond nog maar net, toen Jan Abrahamse op een zaterdagmiddag mij kwam vragen een embleem voor die club te ontwerpen. Vlug maar even, zei hij, ik wacht er wel op. Dat heb ik hem uit het hoofd kunnen praten, gelukkig. Ik dacht, stel je voor dat die vereniging straks als kool gaat groeien en ik zie onophoudelijk dat ding voor mijn ogen en denk dan: Verdomd, daar heb je weer zo'n ding dat op een achternamiddag even in



elkaar geflanst is. Ik heb er één gemaakt. Dat ding heeft inmiddels zijn weg wel gevonden. In een wat neerslachtige bui reken ik wel eens: Voor iedere trui met dat embleem een dubbeltje voor mij en voor iedere sticker een cent en ik had regelmatig met Caransa kunnen briden'.

Zij jeugd heeft Jan Loman grotendeels doorgebracht in Gorredijk. Na zijn studie in Delft (hij volgde ondermeer kolleges kunstgeschiedenis bij de vader van Nato-Joseph Luns) meldde Jan Loman zich in 1945 aan als oorlogsvrijwilliger om in de Oost de Japanners te bestrijden. Toen dat niet meer hoefde omdat de atoombom op Hirosgjima viel, nam de matroos derde klas Loman zo snel mogelijk ontslag. Hij werkte drieënehalf jaar als landmeter in het toen nog Nederlandse Indië. Waterpassen en complexen in kaart brengen om die bijvoorbeeld te kunnen laten gebruiken voor de bouw van droge rijst. Terug in Nederland bleef Jan Loman zich in zijn levensonderhoud voorzien met de landmeterij. De laatste jaren op het kadaster in Leeuwarden, waar hij zijn best doet in de ruilverkavelingen.

Beeldende kunst

Altijd was er daarnaast, of misschien wel in de eerste plaats, zijn tweede leven. Beeldende kunst. 'Al heel jong kwam ik in aanraking met de Stijlgroep. Het Haags Gemeentemuseum bezit er een grote kollektie van. Vooral Mondriaan heeft een diepe indruk op mij gemaakt en mij sterk beïnvloed. Het is een tweede natuur voor mij geworden om in geometrische patronen te denken. Ik vind overigens wel dat vakmanschap vereist, dat je ook de meer figuratieve vormen moet beheersen. Ik werk echter het liefst gestyleerd. Dat is ook de beste vorm voor die emblemen.

Daardoor zijn ze op vele wijzen toepasbaar. Vaak hebben ze een dichte cirkel of

ellips: De zon die leven geeft, of het leven zelf, een zaadje of een kiem. Het leven moet beschermd worden tegen de bedreigingen. Die bedreigingen en die bescherming vind je dan ook verzinnebeeld in de vormen rond de stip of de ellips.

Hier, foto's van een drieluik van mij dat op de TH in Delft hangt. Links een landschap, rechts de chaos die dan toch gekomen is. Zwart met grijs, zoals de kanalen in Groningen wanneer daar de zuurstof uit verdwenen is en ze ineens zwart zijn. Het middelste luik geeft het tijdsverloop aan en de vermindering van leven. Bovenaan staat het jaartal 1984 en het stuk heet 'Gedateerd'. Maar het kan ook een tweede betekenis hebben. Wetende wat dreigt, kunnen we proberen de chaos te voorkomen en dan zou in 1990 bijvoorbeeld het stuk in andere zin gedateerd kunnen wezen.

U moet wel heel somber stemd zijn, meenden studenten, toen ze het stuk zagen. Valt wel mee, zei ik. La Rochefoucault heeft gezegd: Onze angst komt veel later dan ons weten. Maar als je daarover nadenkt, wordt het nog somberder'.

Jan Loman woont met zijn vrouw in Beetsterzwaag, waar ze één van die heel aardige huizen huren met veel bomen eromheen en met ruimtelijke allure van binnen. Hoewel bescheiden van afmetingen is de hond van het ras dat vaak de Engelse Koninklijke personen gezelschap houdt op de schilderijen van Anthonie van Dijck, een Cavalier King Charles Spaniel. ('Je voelt je in het niet ver-zinken als je het uitspreekt'.) Twee keer haalt Jan Loman een fles rode Bordeaux en schenkt die uit. ('Van een goed huis, maar een licht jaar'.) Vooraf heeft hij een aantal punten op papier gezet om ze niet te kunnen vergeten. Aan de wand enkele dingen van hem. Even geometrisch als de landmeterij. Met recht kan hij zich een autodidakt noemen. Zoveel

mogelijk technieken zichzelf aangeleerd voor zijn tweede bestaan. Ondergedoken in de oorlogsjaren van '40-'45 liet hij zijn zusje soms mensen van de straat halen om ze te portretteren.

Het vluchten

'Dit had ik ook opgeschreven: Het vluchten. Tussen 1920-1930 gingen we jaarlijks naar Terschelling. Met de radarboot 'Minister Kraus'. Het was de tijd dat er behalve veel zehonden nog van die tuimelaars waren in de Waddenzee en dat op de Bosplaat nog sprake was van exploitatie van zeewier. En dat de eerste ijskoker verscheen op Terschelling en dat onze buurvrouw de eerste ijsko zo lekker vond, dat ze een tweede kocht en die in de kelder legde om te bewaren voor de volgende dag.

Toen verdaagden we, zoals dat heette, op Schiermonnikoog. Het eiland van de grote gezagvoerders. Tegenwoordig houden de nazaten van de gezagvoerders zich in leven met de verkoop van kogelflesjes. Er is een niet aflatende bestuurlijke geldingsdrang nodig om de omzet van fris binnen de perken te houden.

De laatste tijd gaan mijn vrouw en ik ieder jaar naar Noorwegen. Vorig jaar om de Noordkaap heen, met de postboot naar Kirkenes. Op het eind van de wereld, denk je dan. Maar nee, hoor. Er stapt een meisje aan boord, dat even verderop naar het ziekenhuis moet voor haar tweejaarlijkse doorlichtbeurt. Ze vertelt dat ze vorig jaar nog in Rotterdam geweest was tijdens een reis rond de wereld. En ik maar denken, dat wij daar op het eind van de wereld waren tussen mensen die daar en alleen maar daar hoorden te wezen. Ik wil er maar mee aanduiden, dat er in korte tijd veel gebeurd is. En dat het vele wat gebeurde van grote invloed is geweest op ons milieu. En dat vluchten van mij, dat is een vlucht weg van de plaatsen waar je veel bent

geweest en dat je in veel gevallen zo ten nadele hebt zien veranderen. Gelukkig is sinds enige tijd milieubescherming een bekend en meer algemeen aanvaard fenomeen geworden'.

Alles is relatief

Eens genoot een zekere dominee De Stoppelaar bekendheid als natuurminnaar. Deze Jacq. P. Thijssse van Friesland had zich in De Oude Venen een onderkomen gebouwd, een oerlelijke keet in het natuurterrein. Er zou nu eens iemand zich in zijn hoofd moeten halen om een bouwvergunning te vragen voor een optrekje in de trots van It Fryske Gea. Je moet de dingen in hun eigen tijd zien, vindt Jan Loman. Alles is relatief.

'In een zwak moment heb ik behoord tot degenen die wel iets zagen in een dam naar Ameland. Dat eiland was toch al verpest, vond ik, en misschien kon je met zo'n dam het kwaad nog wat beperken. Het is een heel kortzichtig standpunt geweest, weet ik nu. Hoe betrekkelijk alles ook is, bij milieuzaken ligt de waarheid niet meer in het midden. Elke aantasting van de natuur is een stap terug, en er is nog maar zo weinig van overgebleven. Praktisch nooit komt er meer wat bij.

Voor de oorlog vond ik al dat ons land met anderhalf miljoen woningen al aardig vol was. Na de oorlog zijn er drie miljoen nieuwe huizen gebouwd. Ik bedoel maar. De ruimte wordt steeds voller. En de rampen komen veel sneller dan voorzien. Het beste wat en kan doen is alles te richten op het onderwijs. Om zodoende de mensen ontvankelijk te maken voor categorieën die nog onontwikkeld zijn in het bewustzijn. Dat geldt voor de natuur en ook voor de kunst.

Daarbij moeten we ook de eigenschap tot relativeren ontwikkelen. Moeten we het nog hebben over Noord-Friesland Buitendijks, de

diskussie over Plan A en Plan D? De emoties die daarin meespelen zijn brood nodig, maar die moeten wel zo gepresenteerd worden dat de kans op een vruchtbare gedachtenwisseling niet bij voorbaat uitgesloten is. Men heeft nu stellingen betrokken, waarbij je je afvraagt of er niet een taak ligt voor de Unifil-troepen. Je moet je verstand gebruiken, ook bij ruilverkavelingen. Vanaf het begin heeft het mij technisch aangesproken om de percelen van de boeren zo te hergroeperen, dat er een doelmatiger bedrijfsvoering mogelijk is. En technologisch gezien heeft het vaak veel voor om ook nog nieuwe wegen en een nieuw waterhuishoudingsstelsel aan te leggen. Maar waarom zou je altijd tot zo'n integrale ruilverkaveling moeten besluiten? Helemaal nu er niet meer zoveel algemene middelen beschikbaar gesteld worden, zou je veel meer gebruik moeten maken van de administratieve ruilverkaveling, een concentratie van percelen, zonder noemenswaardige cultuurtechnische werken. Vinden we in de verdere toekomst dat misschien toch nog noodzakelijk, dan kan dat altijd nog. Je moet de natuur en de wereld van de mensen niet overdonderen. Ik herinner me een ruilverkavelingsplan in de buurt van Exloo. Met de boeren overlegden we in het café. Op grond van de ruilverkavelingswet konden ze bij een ruilverkaveling een nieuwe pachtovereenkomst aangaan met de eigenaar. Maar dat wilden ze niet. Generaties lang hadden ze het land van de vervener gepacht zonder papieren. 'En als we nu zouden komen en vragen om een papier, zou de verpachter zeggen: Wat nu, vertrouw je me niet meer?'

Nog geen vijftig kilometer verder was het gans anders. Daar werd je in de voorkamer ontvangen door de boer, die de pachtpapieren al op tafel had liggen en zijn advocaat had uitgenodigd. Zo zit de wereld nou eenmaal in elkaar en je moet de mensen accepteren zoals ze dan zijn'.

STELLINGEN

Opgeslagen radio-actief afval in de Drentse zoutkoepels kan door de relatieve stijging van de zeespiegel catastrofale gevolgen hebben voor de pinguïn populatie.

Dr. P. Vening-Meines, Appelscha

De energie crisis is een gevolg van ons tekort aan energie.

Dr. M.I.T. Vrijdag, Leek